Zafer Yalçınpınar

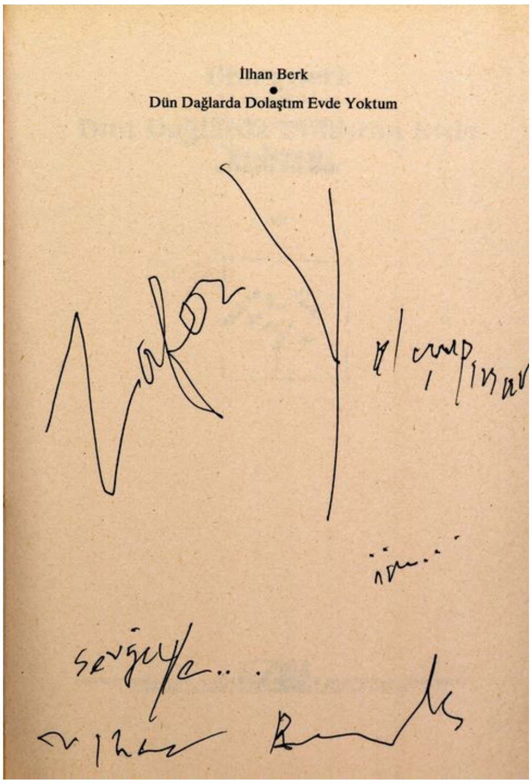
*

İLHANBERKİĞNE

*"çıt der
ölüm"*

İlhan Berk

İlhan Berk'in ölümünün ardından yazdığım bu yazıda onun yaşamıyla, şiiriyle ve poetikasıyla olan bağlarımın özel ve küçük bir haritasını çizmeye ya da anlatmaya çalışacağım. Başlarken, bu kişisel haritayı ortaya koymaktan başka hiçbir amacımın olmadığını, yani bu yazının bir inceleme veya değerlendirme yazısı gibi ele alınmamasının, söz konusu kişisel kapsamın dışındaki hiçbir genellemeyle, araştırmayla veya söylemle ilişkilendirilerek okunmamasının gerektiğini belirtmek zorundayım.

İlhan Berk'in ismiyle tanışmam 2001 yılında gerçekleşmiştir. E Dergisi'nin Kasım-2001'de yayımlanan 32. sayısında İlhan Berk'le yapılan bir söyleşiyi okumuştum. Bu söyleşide *Dün Dağlarda Dolaştım Evde Yoktum*[1] adlı kitabı çerçevesinde kendisine sorulan çok yönlü sorulara karşı İlhan Berk'in getirdiği açıklamalar, önermeler ve örnekler, sonra da şair, şiir ve okuyucu arasındaki semantik uzaklığı açık açık ortaya koyabilmesi beni çok etkilemişti. Üstelik İlhan Berk, söz konusu gerilimden hiç çekinmediğini de rahatlıkla ifade ediyor ve iç dünyasının karanlığını, karmaşasını sahicilikle dile getiriyordu. Bu söyleşinin ardından gidip *Dün Dağlarda Dolaştım Evde Yoktum* adlı kitabı satın aldım. Bu kitap okuduğum ilk İlhan Berk kitabıdır.

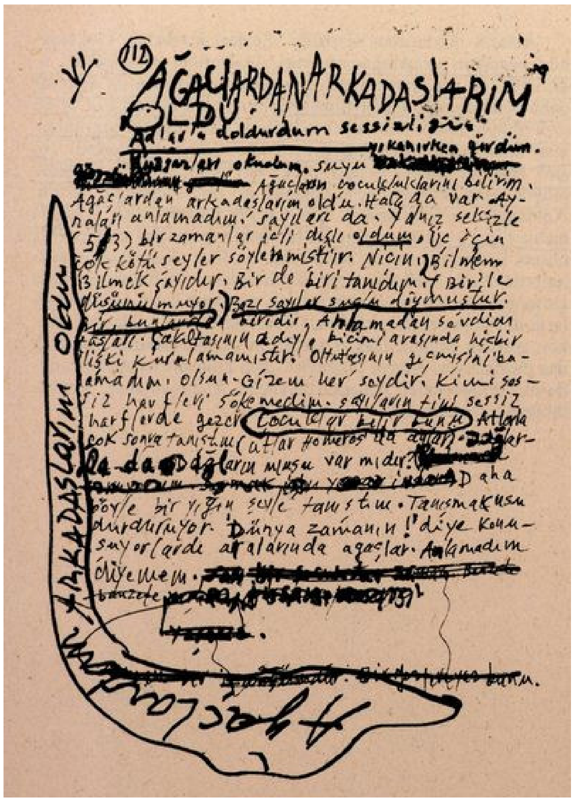
İlhan Berk okumaya çok ters ve anlaşılması(!) zor bir yerden başlamış olduğum aşikârdı. *Dün Dağlarda Dolaştım Evde Yoktum*'u okuduktan sonra belli belirsiz bazı şeyleri, bazı dizeleri -üç aşağı beş yukarı- sezmekle(!) kalacaktım sadece... Kitabın genelindeki sıra dışı, anlaşılmaz(!) söylemler beni rahatsız etmişti. Fakat çok geçmeden dilbilim felsefesine ilişkin bazı özel metinleri ve Wittgenstein'ın, ardından da Husserl'in öncül önermelerini araştırdığımda, "Dün dağlarda dolaştım, evde yoktum" diyerek İlhan Berk'in neyi işaret etmek (ya da terk etmek) istediğini kavrayacaktım:

"Ad evdir!"
"Kim söyledi bunu?"
"Dün dağlarda dolaştım, evde yoktum"

---

[1] İlhan Berk, Dün Dağlarda Dolaştım Evde Yoktum, 1993, Adam Yayınları

Böylece her şey önce yerine oturacak, bu bütünlenişten sonra da birden bire ayaklanacaktı. ‘Anlam’ın yerine ‘sezgi’yi getirmenin gerekliliğini, kaçınılmazlığını ve özgürlüğünü fark edecektim. Çünkü anlam -neresinden bakarsanız bakın- coşkusuzdu; bir ‘görüngü’nün anlamla veya tümceyle dolaşıma katılması, vücut bulması, bu vücut üzerinden savunulması bazen de mantıkla bütünlenmesi onun ‘imgesel’ niteliğini, canlılığını ve değerini öldürüyordu. Dizede anlam, olsa olsa aksak bir unsur, buğulu bir şey ya da bir yan salınım/çeşitleme olarak yer almalıydı. Özgür olmak için “çok anlamlılığın boşluğu”na ulaşmaya ya da “anlam arayış” mertebesinde kalmaya mecburduk; “Sessizliğin Dilbilgisi”ne... Ayrıca, tüm bu felsefi ve poetik yaklaşımları bir kenara bırakıp *Dün Dağlarda Dolaştım Evde Yoktum* adlı kitapta yer alan “Ağaçlardan arkadaşlarım oldu. Hâlâ da var” dizesini hatırladığımda çok değerli ve özel bir şeyle yüzleşiyorum: Gerçekten, bir ağaçla arkadaşlık edebileceğimi bana İlhan Berk öğretmişti. Bu arkadaşlığımı sürdürebileceğimi de. Belki inanılacak gibi değildir ama çalıştığım kurumun geniş arazisinde “ağaçlardan arkadaşlarım oldu. Hâlâ da var.”

2003 senesinin başında Yapı Kredi Yayınları, ‘Delta’ serisinin ilk kitabı olarak İlhan Berk’in tüm şiir kitaplarını 1920 sayfalık bir ciltte bütünledi. Bu cildin tümünü okumam dört ayımı almıştı. İlhan Berk’in toplu şiirleriyle aşanlı olarak iki kitabını daha okuyordum: *Kült Kitap*[2] ve *El Yazılarına Vuruyor Güneş*[3]... İlhan Berk’in yaşantısındaki ve poetikasındaki “mihenk taşları”yla onun şiirlerinden çok bu iki kitabında karşılaştığımı söyleyebilirim. *Kült Kitap*’taki fragmante yapı –anlatı parçacıkları, dizeler, çizgiler, çizimler, resimler, ayraçlar, yaşantılar, sunular, çıkmalar, benzetmeler, açıklamalar, pusulalar, belirsizlikler, başı sonu belli olmayan (spot) fikir kıvrımları ve bunların tümünün birleşiminden oluşan o “kült imgelem”, İlhan Berk’in cehennemvari dünyasını ve bireysel tuşelerini ortaya sermesidir. İlhan Berk, *Kült Kitap* için “Benim cehennem provam...” demiştir. *Elyazılarına Vuruyor Güneş*’te ise zamanın ve uzamın içinde bir andan, bir günden, bir dönemden, bir insandan, bir yolculuktan, bir ülkeden, bir etkiden diğerine geçerken İlhan Berk’in kendi yaşamına dair (m)imlediklerini onun kendine özgü “aksak bakış”ı eşliğinde izlersiniz. Şu noktada ‘bakmak’ eylemine özellikle değinmem gerekiyor: İlhan Berk, ‘sezgi’ ile ‘anlam’ arasındaki ayrımı ‘bakmak’ ile ‘görmek’ arasındakine benzer bir şekilde kurmuştur. “Bakmak, sezmek ve bu öncül mertebeden daha ileriye gitmeyerek ‘oradan’ yazmak... Üstelik söz konusu algı mertebesinden ‘yazmak’ eylemi İlhan Berk için “yaşam”ın yerine geçen geri dönülmez bir tercihtir. *Kült Kitap*’ta şöyle der:

> *“Dünyaya yazmak, dünyaya bir onun için bakmak. Yani dünyada olmayı, bu dünyada yaşamayı bir kenara atıp salt onu yazmak için yaşamak! Yazmakla yaşamayı birleştirmek, birbirine karıştırmak... (...) Cehennem bu. Kişi yeryüzünde böylesine somut, acımasız bir durumu yüklenmeye görsün, mutsuzluğun dikâlâsını taşıyor demektir. Bu yerküreyi, bu yerküredeki anakaraları, denizleri, insanları, bitkileri, hayvanları görmemek; nehirlere nehir, gökyüzüne gökyüzü, ormanlara orman, kuşlara kuş, bir sokağa sokak, bir eve ev, bir ağaca ağaç, çocuklara çocuk, sevilere sevi olarak bakmamak; salt yazmak için bakmak! (...)”*[4]

Kitapta yer alan diğer öğelerle -ve özellikle de yukarıdaki alıntıyla- birlikte düşünüldüğünde *Kült Kitap*’ın temel önermesi açıktır:

---

[2] İlhan Berk, Kült Kitap, 1998, Yapı Kredi Yayınları
[3] İlhan Berk, Elyazılarına Vuruyor Güneş, 1983, Tan Yayınları
[4] A.g.e, ss.10-11

"Şiir her yerdedir!"[5]

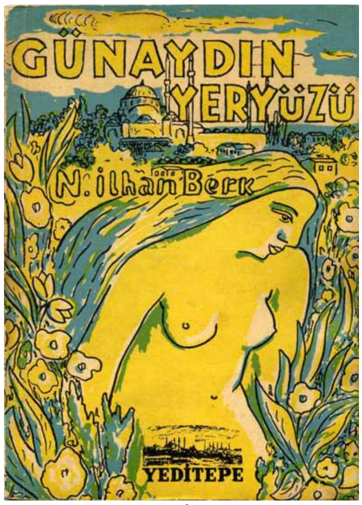

İlhan Berk, *Mısırkalyoniğne*[6] sonrası döneminde şiirin her yerde olduğunu her açıdan, her sanatsal araçla, her duygudurum tuşesiyle (kısacası her "şey"le) sınamaya ve ispatlamaya koyulmuştur. Şiir her yerdedir, fakat ortaya çıkarılması için bir çeşit "kuyuculuk" gerekmektedir ve sanıyorum ki İlhan Berk, hayatı boyunca "kuyuculuk" mesleğiyle özel olarak ilgilenmiştir.[7] Ayrıca, "Şiir her yerdedir!" önermesiyle birlikte tüm edebiyatçıların ortak merakı olan "Şiir nedir?" sorusunun zihnimdeki yerini ve önemini "Şiir nerdedir?" sorusuna bıraktığını da özellikle belirtmeliyim. Bence İlhan Berk'in "*İnferno, Şifalı Otlar Kitabı, Logos, Poetika, Şeyler Kitabı, Uzun Bir Adam, Requiem, Tümceler Geliyorum, Adlandırılmayan Yoktur, Pera, Galata ve Ben İlhan Berk'in Defteriyim"* adlı kitaplarının tümü, şiirin her yerde olduğunun, her şeyle birlikte bulunabileceğinin, her zamanda ve mekânda ortaya çıkarılabileceğinin sınanması ile bu bağlam üzerindeki titiz bir çalışmadan (kuyuculuktan) doğan "sıkıntı"nın ya da inadın sonucudur. Bu kitaplarda yer alan her şeyi aynı zamanda bir "önerme" olarak da ele alabilirsiniz. İlhan Berk dünyayı "şiirsel bir ontoloji"den indirgenmiş şeylerin bütünü olarak düşünür ve işaret etmeye çalıştıklarını "şiirsel önerme"ler diyebileceğim bazı unsurlarla dengeleyerek okuyucuya sunar.

Tüm bu cehennemvari poetikanın ve imgesel (bazen de felsefi) cesaretin birtakım ana hatlarından bahsettikten sonra İlhan Berk'in şiir kitapları içerisinde beni en çok ilgilendirenin *Mısırkalyoniğne* olduğunu söylemeliyim. İlhan Berk, poetik açıdan 'anlam'a olan uzaklığını, 'anlam'ı aksak, dozajı minimize edilmiş, düşürülmüş sıradan bir öğe ya da alaşım gibi kullanmak istediğini *Mısırkalyoniğne*'nin kapak düzeninden ve adından başlayarak kitapta yer alan her şeye -hem biçem, hem de dizge olarak- yansıtmıştır. *Mısırkalyoniğne* İlhan Berk'in poetik dönüm noktasıdır. *Mısırkalyoniğne*'yi Oktay Rifat'ın *Perçemli Sokak* adlı şiir kitabıyla birlikte düşünürseniz, işbu iki şiir kitabındaki alaşımın, geleceğin şiirine uzanan çizgide yer alan birer ateşleme mekanizması olduğunu, Türk Şiiri'ne yeni bir açılım ile gelecek sağladığını ve bugünkü deneysel çabaların kökeniyle de büyük benzerlikler taşıdığını fark edersiniz. Bununla birlikte, İlhan Berk'in poetikasındaki çoğu özelliğin Modern Batı Şiiri kuramlarından ya da şairlerinden çok "Oktay Rifat Şiiri" ile birlikte incelenmesi gerektiğini özellikle vurgulamak isterim.

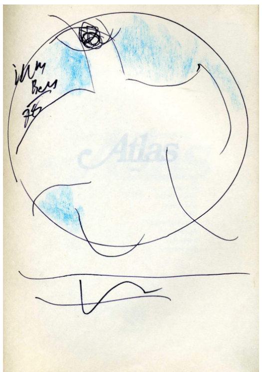

Mısırkalyoniğne'nin benim için önemi biraz önce ifade ettiklerimle sınırlı değildir. Çünkü bu kitabın 1962 yılında Dost Yayınevi tarafından yapılan ilk baskısı kitap koleksiyonumun (hastalığımın) da ilk kitabıdır. *Mısırkalyoniğne*'nin birinci baskısının "eşsiz" kapak çizimini ve özel boyutunu gördüğüm ilk anda bu kitabı "soluk alıp veren bir nesne" olarak da vazgeçilmez buldum. Kısacası, kitap koleksiyonculuğum İlhan Berk kitaplarını toplamakla başladı. Şu an İlhan Berk'in tüm kitaplarının tüm baskılarını koleksiyonuma katabilmiş durumdayım. Koleksiyonumdaki İlhan Berk kitaplarının tümünü düşündüğümde, İlhan Berk'in 1935-1953 yılları arasında *"N. İlhan Berk"* adıyla yayımladığı ilk dört kitabı olan *Güneşi Yakanların Selamı, İstanbul, Günaydın Yeryüzü* ve *Türkiye Şarkısı* adlı şiir kitaplarını çok gizemli bulurum. İlhan Berk'in kendi adının başına koyduğu bu "N" harfinin anlamını ve özelliğini her zaman merak etmişimdir.[8] İlhan

[5] A.g.e, s.67
[6] İlhan Berk, Mısırkalyoniğne, 1962, Dost Yayınevi
[7] Bkz: İlhan Berk, Logos, 'Kuyucu Arıyordum', 1996, YKY, s.54
[8] Bazı kaynaklarda İlhan Berk'in ön adının "Nurullah" olduğu iddia ediliyor. Hâlbuki İlhan Berk'in nüfus kayıtlarında yer alan gerçek adı "Emrullah İlhan Birsen"dir.

Berk’in adıma imzaladığı ilk kitap olan *Dün Dağlarda Dolaştım Evde Yoktum*, İlhan Berk tarafından kapağına bir kadın deseni çizilmiş olan *Âşıkane* ve ilk sayfasına dünyayı sırtında taşıyan adam deseni

çizilmiş olan *Atlas* koleksiyonumda yer alan ve -kendimce- çok önemsediğim kitaplardır. Papirüs Dergisi’nin 1967 yılında yayımlanan ve “İlhan Berk Özel Bölümü”nü içeren 18. sayısının kapağı, İlhan Berk’i anlatan en önemli görsel çalışmadır. Koleksiyonumda bu derginin de özel bir yeri bulunmaktadır.

İlhan Berk’in ismiyle, şiirleriyle, poetikasıyla ve kitaplarıyla olan tanışıklığımdan (ya da çeşitli bağlarımdan) söz ettikten sonra İlhan Berk’in kendisiyle olan tanışıklığımdan da kısaca bahsederek bu yazıyı sonlandırmak istiyorum:

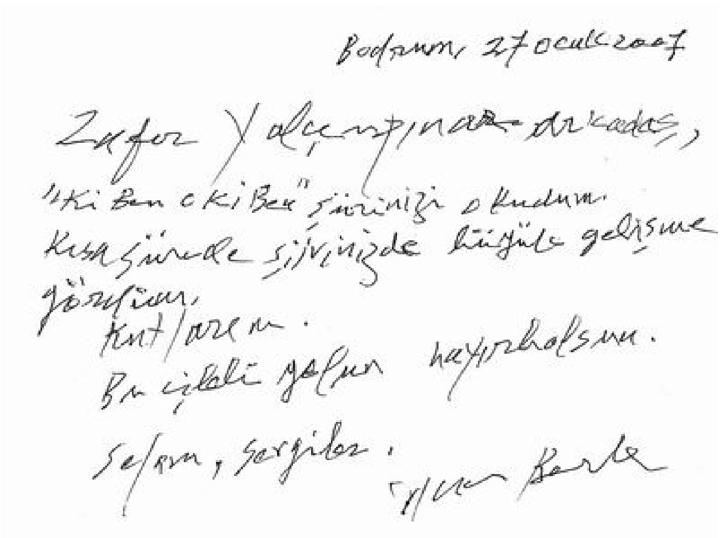
2006 yılının Ağustos ayında, Bodrum-Halikarnas’taki evinin ünlü “avlu”sunda İlhan Berk’le “yüz yüze” görüşme fırsatı buldum. İlhan berk’le görüşmeye giderken ona vermek üzere Kuzey Yıldızı Edebiyat Dergisi’nin birkaç sayısını da yanıma almıştım. Görüşmenin başında kendimi tanıttım ve Kuzey Yıldızı için döktüğümüz terlerden, çabalarımızdan kısaca bahsettim. Dergilere göz attı ve *“Dergicilik filan büyük işlerdir, tek başınıza bu işlerle uğraşamazsınız…”* dedi. *“Biliyorum…”* dedim. Sonra, bu dergilerin içerisinde şiirim olup olmadığı sordu. Dergilerin birinden ‘İki Kişilik Ada Çarpıntısı’[9] adlı şiirimi buldum ve İlhan Berk’e okudum. *“İlginç!”* dedi *“Düzyazı yazıyor musun?”* diye ekledi. Bunun üzerine, hızlı bir şekilde ‘Metroloji’[10] adlı öykümü buldum ve okumaya başladım. Öyküden beş-altı satır okumayı tamamlamamıştım ki beni durdurup *“O çizgi nerden geliyor, ne o çizgi?”* diye sordu. *“Bilmiyorum…”* dedim. *“Güzel!”* dedi. Sonra *“Şiir boktur. Şiiri bırak, düzyazı yaz, roman yaz… Dünyanın her yerinde bu böyledir.”* diye ekledi…

Görüşmenin ardından Aralık-2006’da İlhan Berk’e bir mektup yazdım ve bu mektupla birlikte ‘Ki Ben O Ki Ben Deniz Şarkısı’ adlı şiirimi gönderdim. İlhan Berk’ten cevap 27 Ocak 2007’de geldi:

“Zafer Yalçınpınar arkadaş,

‘Ki Ben O ki Ben’ şiirinizi okudum.
Kısa sürede şiirinizde büyük gelişme gördüm.
Kutlarım.
Bu çileli yolun hayırlı olsun.
Selam, sevgiler.

İlhan Berk”

Bodrum, 27 ocak 2007

Zafer Yalçınpınar arkadaş,
"Ki Ben O Ki Ben" şiirinizi okudum.
Kısa sürede şiirinizde büyük gelişme
gördüm.
Kutlarım.
Bu çileli yolun hayırlı olsun.
Selam, sevgiler.
İlhan Berk

---

[9] Kuzey Yıldızı Edebiyat Dergisi, 2005, Sayı: 12, s.10

[10] “Metroloji” adlı öykümün İlhan Berk’e okuduğum parçası şöyledir: *“Tuvalin sol üst köşesinden sayfanın ortalarına doğru, yumuşak kıvrımlı ve incelikli siyah bir çizgi uzuyor. Kes. Şimdi, sağ üst köşeye doğru, bu sefer aşağıdan yukarı, daha temkinli, ancak kıvrımları daha sert, uzuyor, köşeye ulaşmadan. Kes. Fırçayı değiştiriyor. Daha kalın uçlu bir fırça alıyor eline…”*, Kuzey Yıldızı Edebiyat Dergisi, 2006, Sayı: 13, s.5